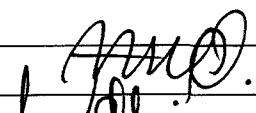
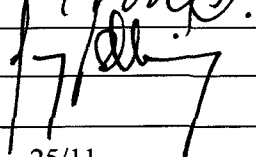

Bakgrunn for utredningsprogram

Søker/sak:	HybridTech Skveneheii AS/Skveneheii vindkraftverk		
Fylke/kommune:	Åseral/Vest-Agder		
Ansvarlig:	Arne Olsen	Sign.:	
Saksbehandler:	Jørgen Kochbach Bølling	Sign.:	
Dato:	30.08.2011		
Vår ref.:	NVE 201004523-39	KE:	25/11
Sendes til:	HybridTech Skveneheii AS, Åseral kommune		

Middelthuns gate 29
Postboks 5091 Majorstua
0301 OSLO
Telefon: 22 95 95 95
Telefaks: 22 95 90 00
E-post: nve@nve.no
Internett: www.nve.no
Org. nr.:
NO 970 205 039 MVA
Bankkonto:
0827 10 14156

HybridTech Skveneheii AS - melding om Skveneheii vindkraftverk i Åseral kommune i Vest-Agder fylke. Sammenfatning av høringsuttalelser og bakgrunn for utredningsprogram.

Innhold

1	Innledning.....	2
2	Behandlingsprosessen.....	3
2.1	Høring.....	3
2.2	Møter	3
3	Innkomne merknader	3
3.1	Lokale myndigheter	3
3.2	Regionale myndigheter	3
3.3	Sentrale myndigheter	4
3.4	Tekniske instanser	6
3.5	Interesseorganisasjoner	6
3.6	Grunneiere og privatpersoner	7
3.7	Merknader fra Miljøverndepartementet.....	8
3.8	Kommentarer til Miljøverndepartementets merknader.....	9
3.9	Tematiske konfliktvurderinger	11
3.9.1	Generelt om tematiske konfliktvurderinger	11
3.9.2	Tematisk konfliktvurdering av det planlagte vindkraftverket.....	11
4	Generelt om utredningsprogram for vindkraftverk.....	12
5	NVEs kommentarer til utredningsprogrammet.....	12
6	Tiltaksbeskrivelse	12
6.1	Beskrivelse og begrunnelse for tiltakene	12
6.2	Forholdet til andre planer.....	13
6.3	Infrastruktur og nettilknytning.....	13
7	Prosess og metode.....	14
8	Tiltakets virkninger for miljø og samfunn.....	14
8.1	Visuelle forhold	14

8.1.1	Landskap	14
8.1.2	Kulturminner og kulturmiljø	15
8.1.3	Friluftsliv og ferdsel	16
8.2	Naturmangfold	16
8.3	Inngrepstfrie naturområder (INON)	16
8.4	Forurensning (støy, skyggekast og annen forurensning)	17
8.5	Nærings- og samfunnsinteresser	17
8.5.1	Reiseliv	17
8.5.2	Landbruk og beite	17
8.5.3	Sivil luftfart	17
9	Annet	17
9.1	Ny plan- og bygningslov	17
9.2	Ising og iskast	18
9.3	Miljøregnskap	18

1 Innledning

HybridTech Skveneheii AS meldte 17.09.2010 Skveneheii vindkraftverk i Åseral kommune, Vest-Agder fylke. Videre meldte HybridTech Skveneheii 20.12.2010 om en utvidelse av planområdet. Tiltaket meldes i medhold av plan- og bygningslovens forskrift om konsekvensutredninger. HybridTech Skveneheii planlegger et vindkraftverk bestående av inntil 35 vindturbiner, med en total installert effekt på inntil 105 MW. Vindkraftverket består av to delområder og er lokalisert på Skveneheii og Stuttjørnheii i Åseral kommune. Planområdets samlede areal er ca 10,5 km².

Nettilknytning av anlegget meldes med fire alternativer. Alternativ 1 er etablering av en 5-6 km linje fra Skveneheii til et tilkoblingspunkt sør for Kyrkjebygda, på eksisterende 110 kV linje Skjerka-Logna. Alternativ 2 er å etablere en 10-11 km linje med tilkobling til regionalnettet ved Skjerka kraftstasjon. Alternativ 3 er en 7 km linje med tilknytning til regional- og sentralnett ved Smeland kraftstasjon. Disse alternativene innebærer også etablering av en 5-6 km linje mellom de to planområdene. Alternativ 4 er en 4 km 110 kV linje fra Skveneheii, over Brelandsheii med nettilknytning mot 300 kV-linjen Solhom-Skåreheia. Dette alternativet vil medføre en 1 km 110 kV linje fra Stuttjørnheii til en ny 110/300 kV transformatorstasjon, plassert enten ved Lomstjønnheii, eller i planområdet på Stuttjørnheii.

Tiltakshaver planlegger to alternative adkomstveier til Skveneheii. Alternativ 1 er adkomst fra fylkesvei 352, ved avkjørselen mot Røysland nord for planområdet. Alternativ 2 er fra sør-øst. Her starter veien ved Sosteli, vest for Kyrkjebygda. For adkomst til Stuttjørnheii planlegger tiltakshaver å benytte eksisterende anleggsvei fra Breland til kraftmagasinet Åstølvatnet. Derfra vil det bygges en ny veitrasé langs Tjørneheii vestover mot tilleggsområdet på Stuttjørnheii. Tiltakshaver planlegger også en forbindelsesvei mellom de to planområdene. Denne vil gå over Brelandsheii.

I dette notatet sammenfattes og drøftes de høringsuttalelser som har kommet inn til meldingen. På grunnlag av vedlegg II i forskrift om konsekvensutredninger, forslag til utredningsprogram, innkomne merknader og NVEs egne vurderinger, fastsetter NVE ett utredningsprogram for tiltaket. Utredningsprogram sendes i eget brev til tiltakshaver.

2 Behandlingsprosessen

2.1 Høring

Meldingen om vindkraftverket ble opprinnelig sendt på høring til berørte instanser 24.11.2010. Høringsfristen var opprinnelig satt til 03.02.2011. Meldingen om utvidelse av planområdet ble sendt på høring 04.01.2011. Meldingen og tilleggsmelding, heretter kalt meldingen, ble da gitt felles frist for merknader 25.02.2011.

Følgende instanser/organisasjoner fikk meldingen til uttalelse:

Åseral kommune, Vest-Agder fylkeskommune, Fylkesmannen i Vest-Agder, Agder Energi Nett AS, Åseral Landbruksråd, Åseral Beite og Sankelag, Åseral Skogeigarlag, Åseral Bondelag, Brå Beitelag, Åseral Idrettslag, Natur og Ungdom, Direktorat for naturforvaltning, Statens landbruksforvaltning, Klima- og forurensningsdirektoratet, Riksantikvaren, Norges naturvernforbund, Norges miljøvernforbund, Bellona, Norsk Ornitologisk Forening, Den Norske Turistforening, Norges jeger og fiskerforbund, Friluftslivets fellesorganisasjon, Norskog, Zero, Mattilsynet – Distriktskontor for Vest-Agder, Statens vegvesen region Sør, WWF, Norges skogeierforbund, Meteorologisk institutt, Luftfartstilsynet, Forsvarsbygg, Telenor- servicesenter for nettutbygging, Avinor AS, Norkring AS Statnett AS,

Meldingen ble sendt til orientering til: Olje- og energidepartementet, Miljøverndepartementet, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap – region Sør-Norge, Norsk institutt for by- og regionsforskning og Enova SF.

Meldingen og utlegging til offentlig ettersyn ble kunngjort i Norsk Lysingsblad, Setesdølen og Fedrelandsvennen.

NVE har forelagt utredningsprogrammet for Miljøverndepartementet iht. forskrift om konsekvensutredning av 1. juli 2009 § 8.

2.2 Møter

NVE arrangerte offentlig møte og møter for lokale og regionale myndigheter i Åseral 09.12.2010. På folkemøtet var det 32 fremmøtte. I møtene orienterte NVE om saksbehandlingsprosessen, og tiltakshaver var representert og orienterte om meldingen med forslag til utredningsprogram.

3 Innkomne merknader

3.1 Lokale myndigheter

Åseral kommune skriver i brev av 17.02.2011 at planområdet er et LNF-område, og påpeker at landskapsvernområdet Setesdal Vesthei - Ryfylkeheiene ligger like vest for Stuttjørnheii. Videre påpeker de at to INON-områder vil bortfalle ved en eventuell realisering av tiltaket. Vedrørende utredningen vurderer kommunen forslaget til utredningsprogram fra tiltakshaver som tilfredsstillende, men ber om at det utarbeides en 3D-modell, slik at virkningene av tiltaket kan sees fra alle vinkler.

3.2 Regionale myndigheter

Vest-Agder fylkeskommune skriver i brev av 16.03.2011 at de to planområdene er lokalisert på hver side av Nåvatnmagasinet. I området rundt magasinet påpekes det funn av flere steinalderboplasser og

andre kulturminner. Også jernaldergården Sosteli fremheves som et viktig kulturminne nær planområdene. For kunnskap om kulturminner og kulturmiljø vises det til Anders Hagens publikasjoner. Fylkeskommunen påpeker også nærhet til Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiene landskapsvernområde, og mener at bevaringsverdien av kulturmiljø i planområdet forsterkes gjennom tilknytning til verneområdet for villrein. Fylkeskommunen ber om at det i sammenheng med utredningen gjennomføres arkeologisk registrering med hjemmel i § 9 i kulturminneloven. Eventuelle dispensasjoner fra vernebestemmelsene i kulturminneloven avklares ved søknad til Riksantikvaren. De ber om at det utredes om, og hvorfor, planlagt utbygging gir negative virkninger for kulturmiljøet, og i hvilken grad dette påvirker de ulike kulturmiljøene.

Fylkeskommunen vurderer ikke Skveneheii som et regionalt viktig område for friluftsliv, men konstaterer at området er mye brukt lokalt. De ber om at utredningen synliggjør områdets betydning for lokalbefolkningen i Åseral. Videre påpekes at flere INON-områder vil bli berørt av prosjektet. De mener at dette er i strid med gjeldende fylkesplan for idrett og friluftsliv, og ber om at omfang og virkninger for friluftsliv kartlegges.

Vedrørende landskapsvirkninger ber fylkeskommunen om at det må utredes for virkninger av både vindturbiner, nettilknytning og veianlegg. De ber om at DN's veileder "visualisering av planlagte vindkraftverk" legges til grunn for landskapsutredningene. De ber også om at virkninger for landskapsverdier i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiene landskapsvernområde vurderes.

Fylkeskommunen påpeker at deler av planområdet på Stuttjørnheii ligger innenfor planområdet for Fylkesplan for Setesdal-Ryfylkeheiene. Fylkeskommunen fremhever også det pågående arbeidet med ny regionplan for Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiene og Setedal Austhei. I forbindelse med dette skal det trekkes en nasjonal grense for villrein. Ifølge DN's kart for villreinens leveområder vil begge planområdene ligge innenfor villreinens leveområde, og etablering av vindkraft vil således være i strid med nasjonale mål for å sikre villreinens leveområde. På dette grunnlag mener fylkeskommunen at planene bør stilles i bero, inntil hensynet til villrein er avklart gjennom regionalplanarbeidet.

Fylkesmannen i Vest-Agder skriver i brev av 14.02.2011 at mulige virkninger for villrein må tas inn i utredningsprogrammet. Dette gjelder både anlegget, øvrige fysiske inngrep og ferdsel i området. De informerer om at det er et mål å bygge opp villreinstammen i sørlige deler av Setesdal-Ryfylke, og at planområdet er klassifisert som vinterbeite for villrein. Fylkesmannen ber om en vurdering av dagens veisystem med tanke på transport av turbinkomponenter og en utredning av nødvendige utbedringer. Fylkesmannen ber også om at utredningen belyser samfunnets motforestillinger mot naturinngrep tilknyttet produksjon av vindkraft. For øvrig vises til merknader fra Direktorat for naturforvaltning vedrørende manglede henvisning til tematisk veiledning etc.

3.3 Sentrale myndigheter

Direktorat for naturforvaltning (DN) skriver i brev av 22.02.2011 at utkastet til utredningsprogram på noen områder er for upresist. Spesielt gjelder dette for temaet om villrein. DN påpeker at det gjennomgående mangler henvisning til tematiske veiledere, og at det mangler dimensjonering av omfanget av enkelte utredningstema. DN skriver videre at NVEs utredningsprogram er for generelle, og ønsker et mer presist program der det fremgår hvilke områder og tema som forventes å ha høyest konfliktnivå. Uten dette mener de at utredningene blir for dårlige på problematiske forhold, og for omfattende på det mer trivielle, og at dette gir større behov for tilleggsutredninger.

Til utredningsprogrammet ber DN om at regionalnett kartfestes, og at planområdene inngår på alle temakart. Videre mener de at temaet "landskap" må skilles fra temaet "friluftsliv", og presiserer at landskap og kulturmiljø skal vurderes i separate tema, samtidig som forholdet mellom temaene

klargjøres. Virkning for landskap bør ifølge DN vurderes i både deltema og samlet, og synlighetskart bør strekke seg til minst 30 km.

Vedrørende biologisk mangfold ber DN om at forholdet til villrein utredes spesielt. Planområdet grenser opp mot landskapsvernområdet Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiene, med villrein som sentral vernemotivasjon. DN ber derfor om at utredningen beskriver villreinens bruk av området, inkludert vandringsmønster i ekstremisituasjoner. Vurderingen må også ta høyde for bestandsutvikling. De ber også om en presentasjon av eksisterende kunnskap om konflikt mellom villrein og vindkraft. DN ber videre om at utredningene gjennomføres i tett kobling mot et pågående regionalplansarbeid. DN ber om at konfliktnivået for INON-områder vurderes ut fra omfanget av gjenværende INON-områder i regionen.

I brev av 24.06.2011 oversendte DN tematisk konfliktvurdering av Skveneheii vindkraftverk. Konfliktvurderingen er utarbeidet i samarbeid med Riksantikvaren og Fylkesmannen i Vest-Agder. Prosjektet er gitt en samlet konfliktkategori C. Vedrørende naturmiljø skriver de at anlegget vurderes å ha et moderat konfliktnivå, med en viss usikkerhet knyttet til villrein i området. For friluftsliv oppgis verdiene i området som moderate og bruken lav. For kulturminner og kulturmiljø er de potensielt store verdiene i hovedsak knyttet til jakt og fangstanlegg, ikke minst på grunn av villreinhistorikken i området. Landskapssituasjonen må vurderes spesifikt, men de skriver at konfliktnivået sannsynligvis er moderat.

Riksantikvaren skriver i brev av 24.02.2011 at det til nå er gjort lite undersøkelser av kulturminner i planområdet, og at det er et stort potensial for funn av automatisk fredede kulturminner. Dette gjelder også for fremlagte veitraseer og nettilknytning. De opplyser om at det er registrert flere automatisk fredete kulturminner like utenfor planområdene. Riksantikvaren mener at opplysningene om kulturminner er vagt beskrevet, og savner en beskrivelse av når og hvordan tiltakshaver skal oppfylle undersøkelsesplikten for kulturminner. Videre forventes det at utredningen baseres på mer detaljerte opplysninger om veitraseer, plassering av turbiner og nettilknytning enn det som inngår i meldingen. Riksantikvaren forventer også at tiltakshaver har avtalt gjennomføring av arkeologiske undersøkelser med Vest-Agder fylkeskommune, slik at resultatene av disse inngår i utredningen. Riksantikvaren ber om at utredningsprogrammet fastsetter krav til fremgangsmåte og kulturminnefaglig kompetanse.

Til utredningen ber Riksantikvaren om at det avgrenses et influensområde med visuelle fjernvirkninger som utgangspunkt. Det bes videre om en kortfattet beskrivelse av kulturhistorien i influensområdet, om at kulturmiljøer omtales og avgrenses og om verdivurderinger av planområdet. De ber om en vurdering av direkte og indirekte virkninger for kulturminner og kulturmiljøer, herunder grad av berøring og skjemming og en vurdering av reduksjon av kilde- og opplevelsesverdi. Videre ber de om en vurdering av behovet for nærmere undersøkelser av kulturminner og kulturmiljøer før gjennomføring av tiltaket, og om en vurdering av behovet for undersøkelser med sikte på å overvåke og klargjøre de faktiske virkningene av tiltaket på kulturminner og kulturmiljøer. De ber også om at avbøtende tiltak og plantilpasninger vurderes.

Vedrørende landskap mener Riksantikvaren at det bør legges opp til en utredning der både naturfaglige og kulturminnefaglige fagfelt er integrert. I tillegg til beskrivelsene som er lagt frem, mener Riksantikvaren at landskapsutredningen bør inneholde etterprøvbare verdivurderinger av de aktuelle delområdene og større sammenhengende områder. Fotostandpunkt for visualisering bes valgt i samarbeid med regionale og lokale myndigheter. Vedrørende kulturminnelovens § 9 ber Riksantikvaren om at utredningsprogrammet opplyser om at undersøkelsesplikten skal oppfylles før konsesjonsvedtak, og påpeker at en eventuell søknad om utsettelse av denne plikten avgjøres av riksantikvaren.

3.4 Tekniske instanser

Luftfartstilsynet skriver i brev av 23.12.2010 at tiltakets virkninger for sivil luftfart skal utredes, herunder eventuelle virkninger for radar-, navigasjons- og kommunikasjonsanlegg for luftfart og nærliggende flyplasser. Utredningen bes gjennomført i samarbeid med Avinor AS, flysikringsdivisjonen. Videre påpeker Luftfartstilsynet at turbinene vil være luftfartshindre, og informerer om ny forskrift for merking av turbinene.

Forsvarsbygg skriver i brev av 24.01.2011 at prosjektet er forelagt Forsvarets vindkraftgruppe for vurdering. Prosjektet er på dette grunnlag gitt kategori A, slik dette er beskrevet i omforent skala for konfliktnivå med tilhørende virkninger.

Statens vegvesen ber i brev av 22.02.2011 om at det settes inn et punkt i utredningsprogrammet om transportmessige forhold i både anleggs- og driftsfase, blant annet med tanke på krav til veier. For øvrig påpeker de at transport fra aktuelle kaianlegg eller jernbanestasjoner i hovedsak vil foregå på fylkesvegnett, og i liten grad på E 39.

Agder Energi Nett AS (AEN) påpeker i brev av 23.02.2011 at de eier regionalnettsknutepunkt og trafo ved Skjerka, ikke Agder Energi Produksjon (AEP). Videre bekrefter de planene om en ny trafo i nærheten av det punktet der sentral- og regionalnett krysses. Dette planlegges ca 2,5 km nordøst for Smeland kraftstasjon. For øvrig påpeker de begrensninger i nettet, og anbefaler en tilknytning via en egen produksjonslinje, fortrinnsvis samordnet med en eventuell ny sentralnettstransformering 2,5 km nordøst for Smeland kraftstasjon.

3.5 Interesseorganisasjoner

Norges Miljøvernforbund (NMF) skriver i brev av 27.01.2011 at de krever prosjektet stoppet. Til grunn for dette legger de dårlig samfunnsøkonomi, visuelle virkninger, støy, skyggekast og virkninger for biologisk mangfold og friluftsliv. NMF påpeker at Åseral er en kommune med varmekjær edelløvskog med mange rødlistede arter. Blant annet finnes hvitryggspett, dvergspett, hubro og kongeørn i kommunen. NMF skriver også at planene vil medføre direkte eller indirekte bortfall av INON-områder. NMF er på et generelt grunnlag mot vindkraft i Norge.

Åseral Landbruksråd skriver i brev av 27.01.2011 at det må gjøres en utredning av virkninger for husdyrbeite, virkninger for vilt, fugleliv og jakt i området. Landbruksrådet presiserer at dette gjelder både for anleggsperioden og ved drift av anlegget.

Åseral Bondelag skriver i brev av 08.02.2011 at de er negative til vindkraftprosjektet. Bondelaget påpeker at planområdene er viktige beiteområder i sommersesongen. De mener at vindkraftverket med tilhørende veier vil påvirke beite i området og gi negative virkninger for Åseral som turistkommune, der uberørt natur er et viktig verdigrunnlag. Bondelaget ber om at det utredes hvordan tiltaket vil påvirke beitedyr og friluftsliv.

Naturvernforbundet i Vest-Agder (NF) påpeker i brev av 25.02.2011 at det er mange vindkraftverk under planlegging i Vest-Agder, og mener at det er behov for en overordnet plan for fylket/regionen før det gis flere konsesjoner til enkeltanlegg. NF fremhever områdets verdi i tilknytning til friluftsliv og reiseliv, og ber om at det utredes hvordan vindkraftverket vil påvirke dette. De ber om at DNS håndbok 25-2004 benyttes for å kartlegge områdets verdi for friluftsliv og reiseliv. Vedrørende støy ber de om at dette vurderes opp mot områdets verdi som friluftsområde og uberørt natur. De påpeker at det vil bortfalle ett INON-2-område på Skveneheii, og to ved Stuttjørneheii. Bortfall av INON-områder bes vurdert opp mot fylkets samlede INON-areal. Videre ber de om at vindkraftverkets virkninger for landskapsvernområdet Setesdalen Vesthei-Ryfylkeheiene. NF mener at kartlegging av

biologisk mangfold må gjøres gjennom et helt år, for å danne et helhetlig bilde av områdets betydning som hekkeområde, jaktområde, trekkveier og beiteområde. Videre ber de om at det utredes hvordan anleggsarbeid vil påvirke vilt og biologisk mangfold på kort og lang sikt. Vedrørende masseuttak ber de om at det beregnes hvor store mengder det er snakk om, og om det foreligger fare for forurensning.

3.6 Grunneiere og privatpersoner

Berørte grunneiere, omkringliggende gårder og Olav Kristian Eikeland skriver i brev av 22.02.2011 og 25.02.2011, med underskriftskampanjer, at de er negative til etablering av vindkraft i Åseral kommune. Dette begrunnes med at heiområdene der vindkraftverket er foreslått plassert, er sårbare og viktige utmarksområder med stor verdi for Åseral kommune. Dette knyttes blant annet til turisme og hytteutbygging. Det fremheves at vindkraftverket vil gi visuelle virkninger og virkninger for landbruk, og det stilles spørsmål ved økonomien i vindkraft kontra oppgradering av eksisterende vannkraftverk. Det påpekes også at det ikke er etablert en regional/nasjonal plan for lokalisering av vindkraft.

Odd Arild Eikeland skriver i brev av 23.02.2011 at en utbygging av et vindkraftverk på Stuttjørnheii ikke vil være forenlig med nåværende kommuneplan, de krav som er satt til Fylkesplan for Setesdal Vetshei-Ryfylkeheiene og internasjonale vernebestemmelser. Han er på dette grunnlag mot anlegget. Eikeland stiller spørsmål ved forslag til vei til begge planområdene, og ber om at utredningene legger til grunn konkrete og gjennomførbare veiløsninger, og at forhold til grunneiere presenteres. Han ber også om at det utredes hvilken innflytelse anlegget vil ha på beite og andre landbruksformer, og at utredningen også belyser nedlegging og ansvar for opprydding og tilbakeføring. Videre påpeker han områdets verdi som jaktområde, og fremhever spesielt forekomst av villrein i området. Vedrørende fredet vilt skriver han at det blant annet finnes hubro, kongeørn og falker i området. Han ber derfor om at utredningen belyser forhold til både fredet og jaktbart vilt og fugleliv. Vedrørende økonomien i anlegget stiller han spørsmål om forventet driftstid, og spør om fare for iskast kan påvirke driftstiden. På dette grunnlag ber han om at utredningen belyser driftstid, driftssikkerhet, fare for iskast og forventet inntekt og utgift pr kWt. Han ber også om at utredningene gjennomføres for en konkret plan for plassering av master, linjeføring, trafostasjoner og driftsbygninger.

Torhild og Stig Alfred Eikeland ber i brev av 24.02.2011 om at planområdets influensområde kartlegges, at konfliktnivå med vernområdet i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiene avklares, og at det beskrives hvordan utbyggingen er forenlig med kommunal og nasjonal lovgivning og internasjonale forpliktelser. De setter spørsmålstegn ved faktiske klimavirkninger av vindkraft på land, og påpeker at anlegget også har en miljøkostnad ved produksjon og nedlegging. Vedrørende arealbruk påpeker de at anlegget vil beslaglegge store landområder, og ber om at antall turbiner og plassering avklares, og at det redegjøres for virkninger i og rundt planområdet. Om økonomi stiller de spørsmål om driftstid sett i sammenheng med beliggenhet og klima. De ber om at det utredes tall for lønnsomhet sammenlignet med miljømessige kostnader, og om at prosjektet utsettes i påvente av en regional plan for vindkraft. Vedrørende veier mener de at meldingen ikke gir grunnlag for å vurdere alternativene, og forutsetter at en eventuell søknad har et endelig veialternativ inntegnet på kart, som i en reguleringsplan. Videre må det avklares rett til bruk av veier, avbøtende tiltak rundt veiene, veienes forhold til buskap, vilt og friluftsliv og hva som vil skje med veiene etter nedlegging. De ber om at utredningen baseres på en realistisk plan med konkret plassering, antall og høyde på turbiner. De foreslår at kommunen utarbeider en reguleringsplan for å ha kontroll med plassering og virkning av turbiner. Om nettilknytning skriver de at plassering av transformatorer og utforming av nettilknytning, behov for veier etc. må beskrives i detalj.

Vedrørende landskap, friluftsinnteresser og reiseliv påpeker de kommunens status for uberørt natur og dyreliv, og ber om at virkninger for kommunen utredes. De påpeker at INON-områder vil bli berørt, og at de visuelle virkningene av vindturbiner er store. De ber om at alle inngrep visualiseres, inkludert veier, riggområder, fyllings- og skjæringsutslag. Vedrørende kulturminner forventer de funn av fornminner i planområdet. På det grunnlag ber de om at det utredes for kulturhistorie, kulturminner og kulturmiljøer i plan- og influensområdet. Vedrørende kulturminnelovens § 9 ber de om at utredningsprogrammet opplyser om at undersøkelsesplikten skal oppfylles før konsesjonsvedtak, og påpeker at en eventuell søknad om utsettelse av denne plikten avgjøres av Riksantikvaren. De ber også om at det fremgår hvilke undersøkelser av automatisk fredede kulturminner som skal gjennomføres i utredningen.

Vedrørende biologisk mangfold ber de om at det utredes for virkninger av økt tilgjengelighet til verneområdet, virkninger for villrein, vilt, fugl, jakt, friluftsliv og det lokale økosystemet. Videre ber de om at virkninger for beitedyr utredes og nevner blanding av besetninger, smittespredning og fare ved iskast. Til et miljøoppfølgingsprogram ber de om at det gjøres rede for avslutning av drift, hvilke inngrep som regnes som irreversible og hva som kan gjøres for å tilbakeføre terrenget etter fjerning av turbiner. For øvrig mener de at lite av verdien i anlegget vil tilfalle lokalbefolkningen, og ber om at utredningen belyser de samfunnsmessige virkningene av anlegget.

Kari Røynlid skriver i brev av 24.02.2011 at området Stuttjørnheii ligger høyt til fjells, og dermed er værutsatt. Hun ber om at det utredes hvordan dette vil påvirke tiltaket, og ber om at det hentes erfaring fra andre anlegg med tilsvarende beliggenhet. For øvrig signaliserer hun motstand mot et vindkraftverk på Stuttjørnheii.

Lisbeth og Lars Falkenberg skriver i brev av 22.02.2011 at de som hytteiere i området er negative til etablering på Stuttjørnheii. De påpeker at det ikke fremgår av meldingen at det også er hytter med nærhet til planområdet. Vedrørende veien til Stuttjørnheii mener de at det ikke er tatt høyde for helling, og at denne vil føre til store masseuttak eller lang omlegging av trasé. De ber om at det utredes for areal- og planeringsbehov både til veier og riggområder. Videre ber de om utredning av tiltakets visuelle virkninger, støy, skyggekast, ising, virkninger for friluftsliv, ansvar ved nedleggelse og forhold til nærliggende landskapsvernområde.

3.7 Merknader fra Miljøverndepartementet

Miljøverndepartementet (MD) har i brev av 24.06.11 følgende merknader til forelagte utredningsprogram i fylkene Vest-Agder, Rogaland, Sogn og Fjordane, Nordland og Finnmark;

Bakgrunn for utredningsprogram

MD påpeker at det tydelig må gå frem av utredningsprogrammenes innledning at programmet skal tolkes i lys av notatet "*Bakgrunn for utredningsprogram*".

Kulturminner

MD viser videre til pågående avklaringsprosess mellom Olje- og energidepartementet og MD om håndtering av lovpålagte undersøkelser i medhold av kulturminneloven § 9 i vindkraftsaker. MD ber NVE gjøre det klart overfor tiltakshaver at det kan komme presiseringer knyttet til håndtering av automatisk fredete kulturminner når denne avklaringen foreligger.

Landskap

MD ber om at visualiseringspunktene også vurderes og velges i samråd med fylkesmannen og kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen.

MD ber om at det går frem av utredningsprogrammene at samlede virkninger for landskapet skal illustreres ved hjelp av fotovisualiseringer der det er planlagte og/eller etablerte vindkraftverk innenfor en radius på cirka 30 kilometer.

Naturmangfold

"Miljøverndepartementet ber om at utredningsprogrammene sikrer at det utarbeides konsekvensutredninger som gir et tilfredsstillende grunnlag for å vurdere bestemmelsene i naturmangfoldloven §§ 8 til 12, jamfør naturmangfoldloven § 7. Dette innebærer blant annet at utredningsprogrammene må legge opp til å utrede hvilke virkninger tiltakene kan få for alle prioriterte, truede og nær truede arter og utvalgte, truede og nær truede naturtyper. Påvirkningen på disse arter og naturtyper skal vurderes ut fra den samlede belastningen de er eller vil bli utsatt for, det vil si påvirkninger også fra andre eksisterende og fremtidige tiltak. Dette gjelder for lokale bestander og forekomster i tillegg til artene og naturtypene på landsbasis. Der hvor eksisterende kunnskap er mangelfull må det gjennomføres feltundersøkelser."

MD ber om at det henvises til Norsk Rødliste for naturtyper (2011) i relevante punkter i utredningsprogrammet.

"Når det gjelder tiltak som kan ha virkning på verneområder, også der tiltaket ligger utenfor verneområdets grenser, vises det til naturmangfoldloven § 49 om at hensynet til verneverdiene skal tillegges vekt ved avgjørelsen av om tillatelse bør gis og ved fastsetting av vilkår. Miljøverndepartementet ber om at de aktuelle utredningsprogrammene legger opp til å fremskaffe informasjon som gjør det mulig for konsesjonsmyndigheten å vurdere dette."

MD anbefaler NVE å omformulere kulepunkt som omhandler før- og etterundersøkelser for naturmangfold under kapittel 2 *Prosess og metode*.

MD viser til tematiske konfliktvurderinger for prosjektene, og ber NVE vurdere om det er hensiktsmessig å prioritere videre konsesjonsbehandling i sakene med høyt konfliktnivå. Eksempelvis Nordkyn vindkraftverk og Falesrassa vindkraftverk.

MD viser til pågående avklaringsprosess mellom Olje- og energidepartementet og MD om utarbeidelse av en mal som ivaretar bestemmelsene i naturmangfoldloven og vannforskriften på en tilfredsstillende måte i utredningsprogram for konsesjonssaker. MD ber NVE gjøre det klart overfor tiltakshaver at det kan komme presiseringer knyttet til ovennevnte når denne avklaringen foreligger.

Regionale planer

MD ber NVE avvente konsesjonsbehandling i områder hvor det er igangsatt utarbeidelse av regionale planer for vindkraft.

3.8 Kommentarer til Miljøverndepartementets merknader

Bakgrunn for utredningsprogram

Miljøverndepartementet(MD) påpeker at det tydelig må gå frem av utredningsprogrammenes innledning at programmet skal tolkes i lys av notatet *"Bakgrunn for utredningsprogram"*. NVE vil presisere at det i innledningen til utredningsprogram alltid vises til høringsuttalelser og NVEs vurderinger i *"Bakgrunn for utredningsprogram"*. I tillegg må vi bemerke at programpostene er tydelige og konkrete og gir i liten grad rom for tolkning. Vår erfaring er at tiltakshaverne alltid vurderer *"Bakgrunn for utredningsprogram"* som viktig å studere før bestilling av relevant utredningskompetanse for å gjennomføre de pålagte utredningene. MDs forslag er en unødvendig tydeliggjøring som etter vår mening ikke bør inngå i våre prosessuelle vedtak.

Kulturminner

MD viser videre til pågående avklaringsprosess mellom Olje- og energidepartementet og MD om håndtering av lovpålagte undersøkelser i medhold av kulturminneloven § 9 i vindkraftsaker. MD ber NVE gjøre det klart overfor tiltakshaver at det kan komme presiseringer knyttet til håndtering av automatisk fredete kulturminner når denne avklaringen foreligger.

NVE gjør oppmerksom på at vindkraftsøknader vil behandles i henhold til gjeldende praksis inntil eventuelle resultater fra avklaringsprosessen mellom OED og MD foreligger.

Landskap

MD ber om at visualiseringspunktene også vurderes og velges i samråd med fylkesmannen og kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen. I tilknytning til programpunktet om visuelle virkninger ber NVE tiltakshaver om å vurdere forslag til fotostandpunkt i høringsuttalelser i samråd med fagutredere og berørt kommune. Som nevnt over beskriver NVE i fremgangsmåten for utredningstema landskap at tiltakshaver bør vurdere forslag til fotostandpunkt i høringsuttalelsene i samråd med fagutredere og berørt kommune. Videre mener vi at det i tredje kulepunkt under utredningstema landskap og henvisning til NVEs veileder 05/2007 samlet gir en god og konkret veiledning til hvilke visualiseringspunkter som bør velges. En ytterligere byråkratisering av valg av visualiseringspunkter synes fundert på et grunnlag som er uavhengig av hva som faktisk står i programmet. NVE kan ikke ta MDs forslag til følge.

NVE kan slutte seg til MDs forslag om at samlede virkninger bør illustreres ved hjelp av fotorealistiske visualiseringer der det er planlagte og /eller etablerte vindkraftverk innenfor en radius på ca 30 kilometer. Dette forutsetter at visualiseringene får en kvalitet som kan tilføre saksbehandlingen beslutningsrelevant informasjon om samlede virkninger for landskapet. NVE mener at krav om visualisering av flere vindkraftverk ikke bør inngå som et standardkrav i utredningsprogram i områder med flere prosjekter nær hverandre. NVE legger til grunn at visualiseringer som skal gi informasjon om samlede virkninger for landskapet må knyttes til de prosjektene som meddeles konsesjon. Prosjekter som er fremmet og som NVE anbefaler blir trukket, eller prosjekter som ikke meddeles konsesjon bør ikke inngå i denne type visualiseringer. NVE mener derfor at fotorealistiske visualiseringer av flere prosjekter normalt bør kreves som tilleggsutredninger der dette vurderes som relevant.

Naturmangfold

NVE kan i hovedsak slutte seg til MDs endringsforslag, og vil foreta nødvendige endringer i utredningsprogrammene.

MD viser til tematiske konfliktvurderinger for prosjektene, og ber NVE vurdere om det er hensiktsmessig å prioritere videre konsesjonsbehandling i sakene med høyt konfliktnivå. Eksempelvis Nordkyn vindkraftverk og Falesrassa vindkraftverk. NVE vil avvente fylkesdelplan for vindkraft i Finnmark. Når planen foreligger vil NVE foreta en prioritering av hvilke prosjekter som skal tas til behandling og hvilke prosjekter som skal anmodes trukket.

MD viser til pågående avklaringsprosess mellom Olje- og energidepartementet og MD om utarbeidelse av en mal som ivaretar bestemmelsene i naturmangfoldloven og vannforskriften på en tilfredsstillende måte i utredningsprogram for konsesjonssaker. MD ber NVE gjøre det klart overfor tiltakshaver at det kan komme presiseringer knyttet til ovennevnte når denne avklaringen foreligger. NVE gjør oppmerksom på at vindkraftsøknader vil behandles i henhold til gjeldende praksis inntil eventuelle resultater fra avklaringsprosessen mellom OED og MD foreligger.

Regionale planer

MD ber NVE avvente konsesjonsbehandling i områder hvor det er igangsatt utarbeidelse av regionale planer for vindkraft.

Fylkesdelplaner for vindkraft der dette foreligger, skal inngå som beslutningsgrunnlag i NVEs konsesjonsbehandling. Dersom NVE skal sluttbehandle prosjekter før en eventuell fylkesdelplan er vedtatt, vil dette være i forståelse med den aktuelle fylkeskommunen.

3.9 Tematiske konfliktvurderinger

3.9.1 Generelt om tematiske konfliktvurderinger

Tematiske konfliktvurderinger ble behandlet i Stortingsmelding nr. 11 (2004-2005) Sametingets virksomhet i 2003. Gjennom konfliktvurderingene skal det systematiseres og kategoriseres informasjon om mulige konflikter mellom planlagte vindkraftverk og de ulike sektorinteressene, og derigjennom legge til rette for avklaring av disse gjennom konsesjonsbehandlingen. Målsetningen skal være å bidra til å finne vindkraftprosjekter som i størst mulig grad kan forenes med de ulike sektorinteressene.

Følgende temaer inngår i konfliktvurderingene:

- Miljø og kulturminner - konfliktvurderingen foretas av Direktoratet for Naturforvaltning og Riksantikvaren
- Reindrift - konfliktvurderingen foretas av Reindriftsforvaltningen
- Forsvaret - konfliktvurderingen foretas av Forsvarsbygg

NVE har fått ansvaret for å koordinere og sikre gjennomføringen av tematiske konfliktvurderinger av meldte og konsesjonssøkte vindkraftverk. En rekke andre temaer som ikke inngår i konfliktvurderingene, som for eksempel infrastruktur, vindressurser og økonomi, vil selvfølgelig også inngå som sentrale temaer i konsesjonsbehandlingen.

Prosjektene kategoriseres etter følgende generelle karakterskala:

Kategori A: Ingen konflikt

Kategori B: Mindre konflikt

Kategori C: Middels konflikt, men mulig å redusere konflikt ved avbøtende tiltak som for eksempel mindre justeringer av parken som flytting/fjerning av et mindre antall vindturbiner. Eventuelt et område med stor verdi men stor usikkerhet om konfliktgrad, men hvor sektormyndighet tror konfliktgraden vil være stor ("føre var").

Kategori D: Stor konflikt, men mulig å redusere konflikt ved avbøtende tiltak som for eksempel omfattende justeringer av parken som flytting/fjerning av et større antall vindturbiner.

Kategori E: Svært stor konflikt. Avbøtende tiltak vil ikke kunne redusere konflikt.

3.9.2 Tematisk konfliktvurdering av det planlagte vindkraftverket

Forsvarsbygg skriver i sin høringsuttalelse at de ikke vurderer prosjektet til å komme i konflikt med forsvarets interesser, dvs kategori A i henhold til skalaen for konfliktnivå. DN har utarbeidet tematisk konfliktvurdering i samarbeid Riksantikvaren og Fylkesmannen i Vest-Agder. For temaene naturmiljø

og kulturminner er prosjektet gitt en samlet konfliktkategori C. Vedrørende naturmiljø skriver de at anlegget vurderes å ha et moderat konfliktnivå, med en viss usikkerhet knyttet til villrein i området. For friluftsliv oppgis verdiene i området som moderate og bruken lav. For kulturminner og kulturmiljø er de potensielt store verdiene i hovedsak knyttet til jakt og fangstanlegg, ikke minst på grunn av villreinhistorikken i området. Landskapssituasjonen må vurderes spesifikt, men de skriver at konfliktnivået sannsynligvis er moderat.

4 Generelt om utredningsprogram for vindkraftverk

En konsekvensutredning skal i nødvendig utstrekning omfatte de punkter som er listet opp i vedlegg III i forskrift om konsekvensutredninger av 01.07.2009. På bakgrunn av forskriften, innholdet i meldingen, innkomne høringsuttalelser og egne vurderinger skal NVE meddele et eget utredningsprogram for tiltaket. I tillegg er tiltakshavers forslag til utredningsprogram lagt til grunn for vurderingen. Utredningsprogrammet er tematisk oppdelt, og omtaler både problemstillinger som skal belyses og fremgangsmåte.

I utredningsprogrammet skal NVE spesifisere og avgrense utredningskravene for direkte og indirekte virkninger for miljø, naturressurser og samfunn til de forhold som etter NVEs vurdering er vesentlige og beslutningsrelevante.

NVE har utformet utredningsprogram for Skvенеheii vindkraftverk. Intern infrastruktur, dvs. kabler fra hver enkelt vindturbin til en felles transformator for vindkraftverket, nødvendige elektriske anlegg for nettilknytning, interne veier og atkomstvei, omfattes også av utredningsprogrammet. Utredningsprogrammet gis til tiltakshaver i eget brev.

5 NVEs kommentarer til utredningsprogrammet

Nedenfor følger NVEs kommentarer til innkomne høringsuttalelser. I de tilfeller der NVE mener at krav og innspill fra høringsinstansene er dekket av kravene i utredningsprogrammet, er innspillene ikke gjengitt eller kommentert. Høringsuttalelser er kommentert der NVE mener det er behov for avklaringer og/eller presiseringer. Herunder kommenteres eventuelle krav fra høringsinstanser som ikke er tatt med i utredningsprogrammet.

Etter NVEs vurdering vil en konsekvensutredning som gjennomføres etter det fastsatte utredningsprogrammet gi et godt grunnlag for å kunne vurdere om det meldte vindkraftverket bør etableres eller ikke.

6 Tiltaksbeskrivelse

6.1 Beskrivelse og begrunnelse for tiltakene

Det påpekes i innkomne høringsuttalelser at vindkraftverket er lokalisert høyt til fjells i et innlandsklima, noe som kan medføre driftsmessige ulemper for strømproduksjonen i anlegget. Flere høringsinstanser stiller på dette grunnlag spørsmål om økonomien i anlegget tatt i betraktning forhold som høyde over havet, ising, sannsynlig driftstid og strømproduksjon fra anlegget. NVE viser her til utredningsprogrammets første kulepunkt under "Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket", der det står at tiltakshaver skal redegjøre for om alternative løsninger er aktuelle, og implisitt hvorfor Skvенеheii og Stuttjørnheii er valgt som lokalisering. Videre vises det til kulepunkt en til fire under "Vindressurser, økonomi og produksjon", der tiltakshaver blant annet skal dokumentere vindressurser, og belyse faktorer som påvirker produksjonen.

Flere høringsinstanser påpeker at omfang og plassering av vindkraftverket, kraftlinjer, transformatorstasjoner, riggområder og veier må beskrives nøyaktig og kartfestes i utredningen. Det påpekes også at utredningen må omfatte anleggsfasen i anlegget. NVE vil her vise til andre kulepunkt under temaet "Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket" hvor det står at planområde, vindturbiner, veier, oppstillingsplasser, bygninger, areal for mellomlagring av komponenter, kaier og kabelfremføringer skal beskrives og vises på kart. NVE viser videre til andre kulepunkt under "Prosess og metode" hvor det står at virkningene av nettilknytningen, adkomst- og internveier, oppstillingsplasser og bygninger, mellomlagring og kaier skal utredes for alle relevante utredningstema som er angitt i dette programmet.

6.2 Forholdet til andre planer

Flere høringsinstanser mener at vindkraftverket er i strid med både nasjonale, regionale og kommunale planer. Spesielt fremheves det at Stuttjørnheii ligger innenfor planområdet for Fylkesplan for Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiene, med villrein som sentral vernemotivasjon. Fylkeskommunen og DN fremhever også det pågående arbeidet med ny regionplan for Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiene og Setedal Austhei. NVE viser i denne sammenheng til utredningsprogrammets "Forhold til andre planer", kulepunkt en til tre, der det står at forholdet til kommunale eller fylkeskommunale planer skal beskrives. Videre står det i utredningsprogrammet at tiltakshaver skal beskrive rikspolitiske retningslinjer for områder som berøres av tiltaket, og tiltakets mulige virkninger for områder som er vernet, eller planlagt vernet, i medhold av blant annet kulturminneloven plan- og bygningsloven, verneplan for vassdrag og naturmangfold- og naturvernloven.

Riksantikvaren ber om at avbøtende tiltak og plantilpasninger vurderes. NVE viser i den sammenheng til sjette kulepunkt under "Prosess og metode", der det blant annet står at avbøtende tiltak kan fastsettes i en eventuell miljø- og transportplan.

Naturvernforbundet ber om en overordnet plan for fylket/regionen før det gis konsesjon til enkeltanlegg. I Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk (MD og OED, 2007) anbefales at det utarbeides regionale planer. Når godkjente regionale planer foreligger vil disse inngå i grunnlaget for NVEs behandling av enkeltprosjekter. Konsesjonsmyndigheten må imidlertid alltid foreta en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle, og også vektlegge andre forhold enn de hensyn som i planene er vektlagt ut fra regionale vurderinger og prioriteringer. NVE konstaterer at Vest-Agder fylkeskommune ikke har igangsatt arbeid med en regional plan for vindkraft.

6.3 Infrastruktur og nettilknytning

Flere av høringsinstansene påpeker at infrastruktur og nettilknytning vil påvirke området, og endre dagens bruk av dette. Spesielt fremheves veiene inn i planområdet, og det hevdes blant annet at fremlagte veialternativ ikke gir tilstrekkelig grunnlag for vurdering. T. og S. Eikeland ber om at en eventuell søknad har et endelig veialternativ inntegnet på kart, som i en reguleringsplan. Videre bes det avklart om rett til bruk av veier, avbøtende tiltak rundt veiene, veienes forhold til buskap, vilt og friluftsliv og hva som vil skje med veiene etter nedlegging. AEN påpeker begrensninger i nettet, og anbefaler en tilknytning via en egen produksjonslinje, fortrinnsvis samordnet med en eventuell ny sentralnettstransformering 2,5 km nordøst for Smeland kraftstasjon. Statens vegvesen ber om at det settes inn et punkt i utredningsprogrammet om transport i både anleggs- og driftsfase, blant annet med tanke på krav til veier.

NVE vil her vise til kulepunkt en til fem under temaet "Infrastruktur og nettilknytning" hvor det blant annet står at kraftledningstrasé, adkomst og masseuttak skal beskrives og aktuelle løsninger vurderes.

NVE viser videre til andre kulepunkt under "Prosess og metode" hvor det står at virkningene av nettilknytningen, adkomst- og internveier, oppstillingsplasser, bygninger, mellomlagring og kaier skal utredes for alle relevante utredningstema som er angitt i dette programmet. NVE forutsetter at også tema som transport frem til planområdet, og bruk av infrastruktur etter etablering belyses i utredningen.

7 Prosess og metode

Utredningsprogrammet inneholder konkrete anbefalinger om metodikk og fremgangsmåte for gjennomføring av utredningene. Flere høringsinstanser legger frem metodikk de mener bør legges til grunn for forskjellige fagtema i utredningsprogrammet. NVE viser i denne sammenheng til den beskrevne fremgangsmåten for hvert utredningstema, og utredningsprogrammets "Prosess og metode". Her fremgår det blant annet at tiltakshaver skal ta kontakt med regionale myndigheter og berørt kommune i utredningsarbeidet. NVE vil anbefale at tiltakshaver under utredningsarbeidet oppretter en samrådsgruppe. Gruppen bør bestå av representanter fra kommunen, berørte grunneiere og de antatt viktigste berørte lokale organisasjoner og lokalt næringsliv. Det anbefales å avholde tre samrådsmøter, ved oppstart, i midtfasen, og ved avslutningen, før konsekvensutredning og søknad oversendes NVE.

DN mener at NVEs utredningsprogram er for generelle, og ønsker et mer presist program der det fremgår hvilke områder og tema som forventes å ha høyest konfliktnivå. Videre påpeker de at det skal gjennomføres separate utredningstema for friluftsliv, landskap, kulturmiljø. Vedrørende DN's ønske om et mer presist program tar NVE dette til etterretning. Vedrørende presiseringen om separat utredning av friluftsliv, landskap og kulturmiljø viser NVE til kulepunkt 3 under "Prosess og metode", der det fremgår at alle utredningstema skal utredes separat. Videre viser vi til kapittel tre, der det fremgår at landskap og friluftsliv skal utredes som egne tema, og at kulturmiljø skal utredes sammen med kulturminner.

8 Tiltakets virkninger for miljø og samfunn

8.1 Visuelle forhold

8.1.1 Landskap

Flere høringsinstanser ber om at tiltakets effekt på landskapsbildet utredes. Det bes om at det lages visuelle modeller som synliggjør landskapsvirkninger av både vindkraftverket og infrastruktur (veier og linjenett). Det bes om at konsekvensutredningen også omfatter anleggsfasen, og dekker forhold tilknyttet verdier inne i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiene landskapsvernområde. Videre ber DN om at synlighetskart bør strekke seg til minst 30 km, og Åseral kommune ber om 3D-modellering, slik at virkningene av tiltaket kan sees fra alle vinkler. Riksantikvaren ber om at det avgrenses et influensområde med visuelle fjernvirkninger som utgangspunkt, og at valg av visualisering gjøres i samråd med regionale og lokale myndigheter.

NVE vil vise til kulepunkt en og to under temaet "Landskap". Her står det at tiltakshaver skal gi en kortfattet beskrivelse av landskapet i planområdet og i tilgrensende områder. Landskapsverdiene i planområdet og tilgrensende områder skal beskrives, og det skal vurderes hvordan tiltaket kan påvirke landskapsverdiene. NVE viser videre til den beskrevne fremgangsmåten for dette temaet. Her stiller NVE blant annet krav om at tiltakets visuelle virkninger skal synliggjøres ved hjelp av fotorealistiske

visualiseringer fra nær avstand (opp til ca. 2-3 km) og midlere avstand (fra ca. 3-10 km). Fotostandpunktene skal velges i samråd med berørt kommune

Vedrørende synlighetskart, visuelle fjernvirkninger og verdier i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiene landskapsvernområde, viser NVE til tredje kulepunkt under temaet "Landskap", hvor det står at det skal utarbeides et teoretisk synlighetskart som viser vindkraftverkets synlighet inntil 20 kilometer fra vindkraftverkets ytre avgrensning. 20 km er etter NVEs vurdering tilstrekkelig til at alle vesentlige visuelle virkninger vil bli belyst. NVE forutsetter at ovennevnte krav til landskapsbeskrivelser, synlighetskart og fotorealistiske visualiseringer også dekker forhold knyttet til verdier inne i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiene landskapsvernområde.

Vedrørende kommunens ønske om 3D vil ikke NVE pålegge dette som krav i utredningen. Samtidig understreker NVE at vårt programpunkt om visualisering er viktig, og det er ivarettatt i veileder 5/2007 "Visualisering av planlagte vindkraftverk".

8.1.2 Kulturminner og kulturmiljø

Flere høringsinstanser påpeker at det finnes viktige kulturminner og kulturmiljøer i nærheten av planområdet, og at det er et potensial for funn av ikke kartlagte kulturminner i området. Det bes blant annet om en kortfattet beskrivelse av kulturhistorien i influensområdet og at kulturmiljøer omtales og avgrenses. Videre bes det om en vurdering av direkte og indirekte virkninger for kulturminner og kulturmiljøer, grad av berøring og skjemming, en vurdering av reduksjon av kilde- og opplevelsesverdi, inkludert visuell påvirkning. Det bes også om en vurdering av behovet for nærmere undersøkelser av kulturminner og kulturmiljøer før gjennomføring av tiltaket, og om en vurdering av behovet for undersøkelser med sikte på å overvåke og klargjøre de faktiske virkningene på kulturminner og kulturmiljøer. Fylkeskommunen påpeker også nærheten til Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiene landskapsvernområde, og mener at bevaringsverdien av kulturmiljø i planområdet forsterkes gjennom tilknytning til verneområdet for villrein. De ber om at det utredes om, og hvorfor, planlagt utbygging gir negative virkninger for kulturmiljøet, og i hvilken grad dette påvirker de ulike kulturmiljøene.

Etter NVEs vurdering vil tiltakshaver ved å gjennomføre utredningskravet under tema "Kulturminner og kulturmiljø" i tilstrekkelig grad beskrive og vurdere tiltakets virkninger for kulturminner og kulturmiljø i området. Her står det blant annet at potensialet for funn av automatisk fredete kulturminner skal angis, og at kulturminnenes og kulturmiljøenes verdi skal vurderes. Videre viser NVE til temaet "Forholdet til andre planer" der kulepunkt to setter krav til at det skal beskrives mulige virkninger for områder som er vernet, eller planlagt vernet etter kulturminneloven og/eller plan- og bygningsloven og vassdrag vernet etter verneplan for vassdrag. Det skal videre vurderes hvordan tiltaket eventuelt vil kunne påvirke verneformålet.

Fylkeskommunen ber om at det i sammenheng med utredningen gjennomføres arkeologisk registrering med hjemmel i § 9 i kulturminneloven. NVE legger til grunn at § 9-undersøkelsene gjennomføres etter endelig vedtak. NVE vil sette vilkår i eventuelle konsesjoner om at igangsetting av anleggsarbeid ikke kan skje før § 9-undersøkelsene er gjennomført. NVE vil også understreke at § 9-undersøkelsene kun skal gjennomføres i arealene for atkomst- og internveger, oppstillingsplasser og turbinplasseringer. Ved en eventuell etablering av ett eller flere av de omsøkte vindkraftverkene, vil det etter NVEs vurdering være mulig å unngå direkte konflikt med både automatisk fredete og nyere tids kulturminner.

8.1.3 *Friluftsliv og ferdsel*

Flere høringsinstanser påpeker at planområdet er plassert sentralt i ett mye brukt friluftsområde. Spesielt trekkes Stuttjørnheii frem som et viktig rekreasjons- og friluftsområde, med nærhet til Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiene landskapsvernområde. Det bes blant annet utredet hvilke virkninger vindkraftutbygging vil gi for utøvelse av jakt som friluftsliv. Fylkeskommunen vurderer ikke Skveneheii som et regionalt viktig område for friluftsliv, men konstaterer at området er mye brukt lokalt. De ber om at utredningen synliggjør områdets betydning for lokalbefolkningen i Åseral. Videre påpekes flere INON-områder som vil bli berørt av prosjektet. De påpeker at dette er i strid med gjeldende fylkesplan for idrett og friluftsliv, og ber om at omfang og virkninger for friluftsliv kartlegges. NVE vil her vise til temaet "Friluftsliv og ferdsel" hvor det står at det skal redegjøres for viktige friluftsområder som berøres av tiltaket. Videre skal det beskrives hvordan planområdet og tilgrensende områder brukes til friluftaktiviteter, og redegjøres for alternative friluftsområder med tilsvarende aktivitetsmuligheter. Planområdets potensial som friluftslivsområde, uavhengig av dagens bruk, skal også omtales.

8.2 **Naturmangfold**

Flere høringsinstanser påpeker at planområdet er plassert i et område med viktige biologiske verdier og rikt artsmangfold. Spesielt fremheves virkninger for villrein og forholdet til verneområdet Setesdal-Ryfylkeheiene. Fylkeskommunen og DN påpeker også det pågående arbeidet med regionplan for Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiene og Setedal Austhei. Fylkeskommunen skriver at det gjennom dette arbeidet skal trekkes en nasjonal grense for villrein, og at ifølge DN's kart for villreinens leveområder vil begge planområdene ligge innenfor villreinens leveområde. De mener derfor at etablering av vindkraft vil være i strid med nasjonale mål for å sikre villreinens leveområde. På dette grunnlag mener fylkeskommunen at planene bør stilles i bero, inntil hensynet til villrein er avklart gjennom regionalplanarbeidet. NVE viser her til kulepunkt tre til seks under temaet "Andre dyrearter", hvor det spesifiseres krav til hvordan utredningen skal dokumentere eventuelle virkninger for villrein i området.

Høringsinstanser påpeker også behovet for å utrede virkninger for annet biologisk mangfold og området som økosystem. Blant annet bes det om utredning av virkninger av økt tilgjengelighet i planområdet og virkninger for jaktbart vilt, hubro, kongeørn og falk i området. NVE viser her til temaene "Naturtyper og vegetasjon", "Fugl" og "Andre dyrearter", der det blant annet står at det skal vurderes hvordan anlegget kan påvirke kritisk truede, sterkt truede og sårbare arter jf. nyeste versjon av Norsk Rødliste. For fugl skal det videre vurderes hvordan tiltaket kan påvirke artenes adferd og bestand gjennom forstyrrelser, kollisjoner og redusert/forringet økologisk funksjonsområde. For jaktbart vilt vises det til punktet "Landbruk", der det står at det skal gjøres en vurdering av tiltakets virkninger for jord- og skogbruk, herunder jakt.

8.3 **Inngrepsfrie naturområder (INON)**

Det fremkommer av innkomne merknader at en realisering av prosjektet vil påvirke viktige INON-områder i regionen. Det bes på dette grunnlag om en utredning av omfang av INON-tap og virkninger for friluftsliv. Tap av INON-områder bes presentert mot fylkets samlede INON-areal. NVE viser i den sammenheng til temaet "Inngrepsfrie naturområder" i utredningsprogrammet, der virkninger for INON-områder ivaretas. Her kreves det at tiltakets eventuelle påvirkning på inngrepsfrie naturområder skal beskrives, og at eventuell reduksjon av inngrepsfrie naturområder skal tall- og kartfestes.

8.4 Forurensning (støy, skyggekast og annen forurensning)

Det er kommet inn merknader knyttet til støy og skyggekast fra vindkraftverket. Dette gjelder i hovedsak bruk av planområdet i friluftsoymed, men det påpekes også at det er lokalisert hytter i planområdet. NVE viser her til temaene "Støy" og "Skyggekast og refleksblink", der dette blir ivarettatt. Det er også kommet inn merknader knyttet til eventuelle forurensningsvirkninger av anleggsarbeider som masseuttak og andre inngrep. NVE viser her til temaet "Annen forurensning", der blant annet mulige forurensningskilder fra tiltaket skal beskrives.

Det er kommet inn merknader om miljøoppfølgingsprogram og ansvar ved avslutning av drift. Ved en eventuell konsesjon vil NVE fastsette vilkår om garantistillelse for kostnader knyttet til fjerning av anlegget og istandsetting av området, jf. energilovforskriften § 3-4 d.

8.5 Nærings- og samfunnsinteresser

8.5.1 Reiseliv

I innkomne høringsuttalelser bes det om at en utredning belyser virkninger for samfunnsinteresser i Åseral kommune. Spesielt fremheves kommunen som reise- og friluftslivskommune og forhold til hytteliv i kommunen. Fylkesmannen ber også om at utredningen også dekker samfunnsmessige motforestillinger mot store naturinngrep tilknyttet produksjon av vindkraft. NVE viser her til temaet "Reiseliv og turisme" der det står at reiselivsnæringen i området skal beskrives, og at tiltakets mulige innvirkning for reiselivet skal vurderes. For øvrig vises det til temaet "Verdiskapning" der det står at utredningen skal beskrive både lokal og regional verdiskapning.

8.5.2 Landbruk og beite

Det fremkommer av innkomne høringsuttalelser at planområdet i dag benyttes til landbruk gjennom beite. På dette grunnlag bes det utredet virkninger for beitedyr, blant annet gjennom økt tilgjengelighet i området. Det nevnes blanding av besetninger, smittespredning og fare ved iskast. NVE viser i denne sammenheng til punktet "Landbruk", der det står at det skal gjøres en vurdering av tiltakets virkninger for jord- og skogbruk, herunder beite.

8.5.3 Sivil luftfart

Luftfartstilsynet skriver at tiltakets virkninger for sivil luftfart skal utredes, herunder eventuelle virkninger for radar-, navigasjons- og kommunikasjonsanlegg for luftfart og nærliggende flyplasser. Videre påpeker Luftfartstilsynet at turbinene vil være luftfartshindre, og informerer om ny forskrift for merking av turbinene. NVE viser til temaet "Luftfart og kommunikasjonssystemer", der dette blir ivarettatt.

9 Annet

9.1 Ny plan- og bygningslov

T. og S. Eikeland foreslår at kommunen kan utarbeide en reguleringsplan for å ha kontroll med plassering og virkning av turbiner. NVE konstaterer at konsekvensutredningen skal legges til grunn for både konsesjonsbehandlingen og ved utarbeidelse av reguleringsplan for tiltaket. NVE konstaterer videre at med den nye plan- og bygningsloven, som trådte i kraft 1. juli 2009, kan ikke kommunen

lenger kreve at tiltakshaver tar kostnaden med å utforme et utkast til reguleringsplan i det aktuelle området. Hvis kommunen ønsker å utarbeide reguleringsplan for vindkraftverket må kommunen selv dekke kostnadene knyttet til dette.

9.2 Ising og iskast

Det er kommet inn merknader knyttet til fare for iskast fra vindkraftverket. Tiltakshaver plikter i utredningsarbeidet å vurdere omfanget av ising og sannsynligheten for iskast i vindkraftverket. NVE vil her vise til fjerde kulepunkt under tema "Vindressurser, økonomi og produksjon", der det kreves at muligheten for ising skal utredes. NVE vil i vilkår til en eventuell konsesjon stille krav til tiltak dersom faren for ising og sannsynligheten for iskast viser seg å være tilstede.

9.3 Miljøregnskap

Det bes i innkomne merknader om at det utarbeides en livssyklusanalyse for utredning av tiltakets samlede utslippsregnskap. NVE viser her til det siste kulepunktet under temaet "Beskrivelse og begrunnelse av tiltaket". Her ivaretas prosjektets miljøvirkninger ved at tiltakshaver skal redegjøre for hvordan vindkraftprosjektet kan vurderes som et klimatiltak.